

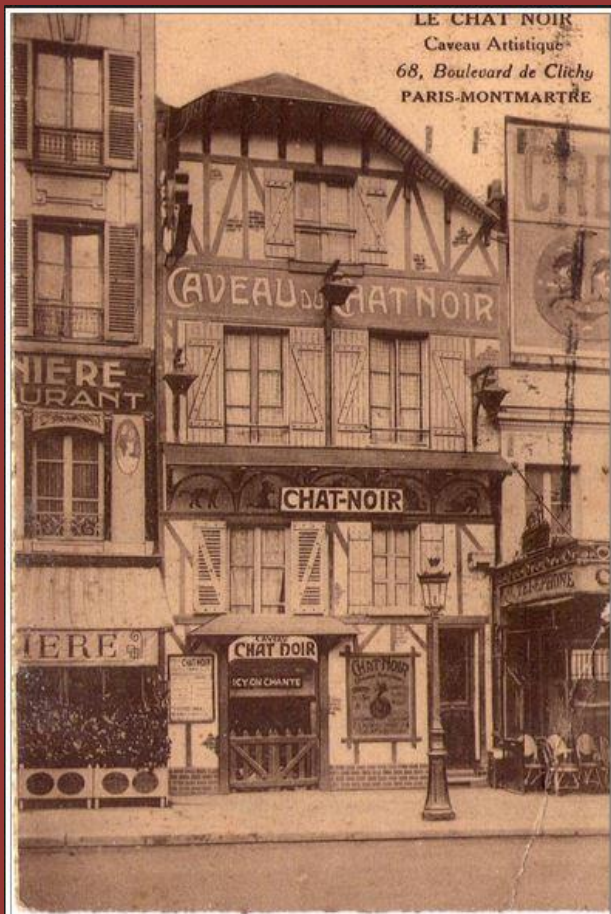
Podívejte se dovnitř...

Překvapím vás, když mě navštívíte v historických prostorách budovy Proviant- Magazin v Mohuči. Jsem všechno jiné než kliše zaprášeného archivu. I přes své mládí jsem klasik, když si to tak dovolím říci. Dovolím si se na ploše přes tisíc čtverečních metrů představit v téměř muzejní eleganci. Samozřejmě pro vás! Konec konců plním zakázku. V kulturním zájmu veřejnosti. Uchovávám kompletní žánr, takřkajíc vlastní zvláštní uměleckou formu. Můj stvořitel mě zapsal do pamětní knihy jako „Dokumentační centrum německojazyčné satiry“. Hned po svém příchodu do Mohuče v roce 1961 mě hrdě nazval „Německý archiv kabaretu“.

Mí spolupracovníci se od té doby zabývají formami a podobou satiry na celém světě. Proto nás tak často navštěvují mezinárodní hosté. Nedávno tady byla studentka z

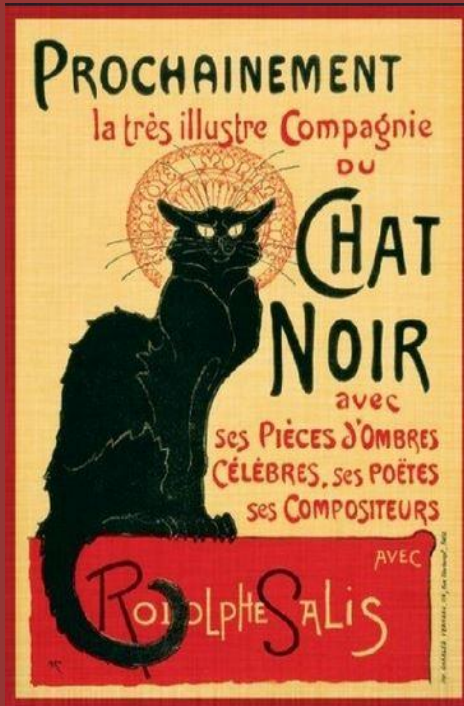

Moskvy, aby si vyhledala materiál z 20. let pro svou promoci a profesorka z Japonska se zase zajímala o kabaret v exilu. Jednou se zdržovala doktorandka z Yale-University po devět měsíců v útrobách archivu, aby přišla na stopu středověkého herce jako předchůdce politického písničkáře. Pravidelně dokazují písemné dotazy z celého světa, jak velký je zájem o mé poklady. Proto jsme mohli od začátku 21. století otevřít již přes 160 výstav. V sedmi evropských zemích. Mimo jiné i ve Francii, v Maison Heinrich Heine v Cité Universitaire Internationale de Paris: LE MONDE, UN CABARET! Les débuts du cabaret littéraire en Allemagne et en France. Následovaly Montpellier, Toulouse, Lyon, Dijon. V německy mluvících zemích jsme vystupovali s akcí „100 LET KABARETU“ od Alzey až po Curych. Do velké části představuje, co ve mně vězí: Žánr! Viz formy projevu.

Jejich dějiny. Jedná se mi o umělkyně a umělce. Speciálně také o politicky literární kabaret jako uměleckou formu zaměřenou na demokracii a svobodu. Jde o jeho autory. Jejich životní příběhy. Nezřídka to bylo také utrpení. Jde o jeho význam pro zajímavější lidi v

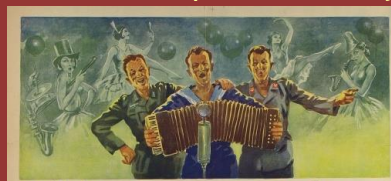
průběhu všech časových událostí. Pro publikum v Belle Epoque. V době císařství. Mezi povstáním a cenzurou. Mezi první a druhou světovou válkou. Mezi demokracií a diktaturou, militarismem a fašismem. Jedná se o umění přežít. Ve vnitřním a ve vnějším exilu. Mezi styly a mezi židlemi. Jde o naši kulturu. O její změnu. O vzdělání. A samozřejmě jde o smích. Dnes i tehdy. Smích nad námi samými i nad jinými. Jde o topografii ironie a jejího jazyka v průběhu doby. Stejně jako jde o humor a poezii lidsky až příliš lidského. O absurdní a konkrétní. O kritiku současnosti v umělecké podobě. A v neposlední řadě jde

také o zábavu. Od začátku. Také o lásku! Ostatně sbírka je také určitá forma lásky, jak řekl americký filozof George Steiner.

Směs různých forem divadelního umění, vytvářející kabaret, existuje jako pojem formálně teprve od pozdějšího devatenáctého století. Tuto směs forem symbolizuje hezký francouzský pojem ‚cabaret‘. Na jedné straně znamená výčepy, malé hospůdky, a nese tak v sobě charakter intimity. Pak je také míněna dělená mísa na saláty či talíř na předkrmy. Právě to rozdělení představuje různé jevištní disciplíny, hudbu, divadlo, recitaci, tanec, skeče, ale také malířství. Po několika předchůdcích, jako byl ‚cabaret des assassins‘, ve kterém se zpívaly moritáty o vraždách, to byl Rodolphe Salis, původně malíř, který se jednoho večera na podzim roku 1881 ve své hospodě ‚Chat Noir‘ na Montmartru postavil na bečku a svému dobře

zajištěnému publiku, milujícímu zábavu, oznamoval přednášky jednotlivých umělců. Hodina zrození toho, co celý svět dodnes zná jako kritický literární kabaret! Jako původce takzvaných ‚cabarets artistiques‘ se stal Salis jako první konferencierem tohoto ‚cechu‘. V podstatě jako vše spojující omáčka v prostřední části děleného talíře. Jeho ‚conference‘ byla věhlasná! Příležitostně urážlivá, agresivní, stejně jako představované šansony. Právě to ale přitahovalo pařížské intelektuální publikum. Brzy získala literární elita ‚Butte sacré‘. Následovaly politici a aristokraté. Například Victor Hugo a Émile Zola; italský bojovník za svobodu Giuseppe Garibaldi se přidal právě tak jako princ Jérôme Bonaparte, prasnovec velkého Napoleona a synovec Napoleona III. Vystupovalo zde mnoho zpěváků, skladatelů a řečníků s velkým talentem, z nichž se mnozí později proslavili, například Aristide Bruant a Yvette Guilbert, první velká uvaděčka programu francouzského kabaretu. Její mužský protějšek Aristide pokračoval ve své kariéře se sociálně kritickými šansony proti dvojité morálce buržoazie ve svém podniku ‚Mirliton‘, který je díky plakátu malíře Henri de Toulouse-Lautreca dodnes světoznámý. Dva plakáty ‚Chat Noir‘ z roku 1895

Sokolatensender Belgrad

WINTERPROGRAMM 1943-44

7. PROCESSION WINTER ABEND
STÜCKE DER KOMIKER

in Berlin
Leinkunst
Ide: Seipp
Friedrich Schröder
Hilf: Estimatione
Charlotte Denner
Aneliese Heyden
Hilf: Peter
Hilf: Stepan
Hilf: Maria Wegmann

Balltheater
und 20.15 Uhr
21. - 20.15 Uhr

75 JAHRE CABARET

našly před krátkou dobou také cestu do mých skříní pro plakáty, ke všem jiným, téměř dvaceti tisícům exemplářům ze všech epoch dvacátého století. Začalo to u části obyvatel s velkou chutí na umění a kulturu. Kabaret byl přitom, minimálně pro Bohème, vyvolené médium. Spisovatel Otto Julius Bierbaum je propagoval takto: „Renesance všech umění a života ze šantánu! Tancem sem dostaneme novou kulturu! Zrodíme nového člověka na prknech, která znamenají svět! Tenhle pošetilý svět změníme!“ To bylo myšleno vážně! Bohužel pak změnili zcela jiný svět. Ale i přesto se pak kolem roku 1900 dělo něco nového! Byla to doba povstání, atmosféry nového: Člověk jako tvor hozený do doby. Svět jako kabaret! Stejně jako při secesi rozvinula nová umělecká forma skutečné hnutí, byla ,in‘, byla ,en vogue‘, stala se vlnou, která se brzy převalila do říšského hlavního města. Tam měl úspěch konzervativní baron Ernst von Wolzogen 18. ledna 1901 se svým ‚Über- Brettl‘, třicátým výročním založení říše. ‚Domovní řád‘ podniku je archivován.

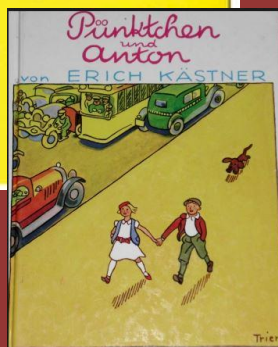

V Mnichově vstoupili brzy nato na scénu ‚Elf Scharfrichter‘, první skutečný politický kabaret v Německu. Frank Wedekind zde také působil, stejně jako Marc Henry, který sem přišel z Paříže. Tak se plní můj rodokmen z matčiny strany z Francie, ze strany otce z Německé říše. Propojen v Evropě jako stará šlechta.... Pak to šlo ráz na ráz! Už v roce 1901 vzniklo jen u Sprévy na čtyřicet ‚etablissementů‘ s kabaretně-literárním programem. Ve Vídni byly otevřeny podniky ‚Zum lieben Augustin‘, ‚Nachtlicht‘ a ‚Fledermaus‘. Frida Strindberg, jejíž první dítě pocházelo od Augusta Strindberga a druhé od Franka Wedekinda, založila první kabaret v Londýně. Již předtím fungoval v Barceloně, El quatre Gats‘. Ve městech jako Krakov, Varšava, Budapešť, Petrohradě až v Moskvě vznikaly kabarety podle vzorů z Francie a z Německé říše. Kde chyběly kupecké vědomosti a šťastná ruka pro představení, tam se ovšem právě otevřený podnik také velice rychle zavřel. Ale nárůst scén se držel. Nejprve.

Charakteristické pro tuto mladou uměleckou formu je, jako dříve v Paříži, jeviště v hospodě, jeviště takzvaných ‚vagantů‘. Díky jemu umělecká bohéma realizuje své sny: Presentaci vlastních děl, svobodně a mimo etablovaný umělecký provoz. Publikum je fascinováno bezprostředností této umělecké formy na jevišti: Divadlo publiku něco hrálo, v kabaretu bylo publikum do hry přímo zahrnuto. Gáže pro spoluúčinkující byly přitom spíše vzácné. Většina byla vyplacena v naturáliích. Nebo se uspořádala sbírka. A propos vagantská poezie: Její předlohy a kořeny zasahují až hluboko do středověku. Morálně satirické básně, milostné a pijácké písně takzvaných ‚původních

poetů“. V ‚Arche Nova‘ Hannse Dietera Hüsche byla hned v prvním programovém sešitě vyzdvížena role ‚archipoeta‘ s jeho písněmi z dvanáctého století. Významná sbírka s téměř 300 písněmi objevená v roce 1803 v klášteře Benediktbeuren a označená jako „písně z Beuren“, dosáhla světového věhlasu díky novému zhudebnění: Carmina Burana. Vagantská poezie jako extravagantní oratorium. Stalo se nadčasové díky grandiózní hudbě Carla Orffa.

autor se

Umělecká bohéma je naproti tomu časově vázaný jev. Nová kabaretní jeviště žijí z okamžiku a pro okamžik. Dlouhodobě úspěšný je pouze mnichovský Simplicissimus. Vedený oblíbenou konferenciérkou, která byla především geniální obchodnicí: Kathi Kobus se podařila symbióza umění s obchodem. Po pětadesát let, od roku 1903 do roku 1968 existuje Simpl – období, kterého dosáhlo jen málo kabaretních jevišť. A kdo všechno tam před první světovou válkou chodil?! Všichni možní lidé a mnichovská smetánka!

Turisté ze zámoří, Prince of Wales. Car Ferdinand z Bulharska. Belgický král. Průmysloví magnáti, finanční aristokraté. Wilhelm Voigt, obuvník, který jako ‚Hauptmann von Köpenick‘ udělal kariéru, se nechával v Simplu vidět pro peníze a prodával své autogramy. A jistý Hans Bötticher. Nejprve stálý host, pak domácí proslavil jako: Joachim Ringelnatz.

K mým padesátinám mi věnovala jedna milá stará dáma ‚Goldene Buch der Katakombe‘. Její před mnoha lety zesnulý muž Tibor Kasics a Werner Finck založili tento kabaret v Berlíně v roce 1929. V tomto nádherném dárku je obsaženo žertovné rčení Joachima Ringelnatze stejně jako původní kresba Waltera Triaera, který ilustroval knihy Ericha Kästnera. Podpisy a citáty od Hanse Alberse až po Carla Zuckmayera, od Klause a Heinricha Manna, Waltera Hasenclevera a George Grosze, Maxe Reinhardta, Ericha Mühsama, Gustava Gründgense, Luigi Pirandella a od Erwina Picatora až po Alfreda Döblina a Richarda Huelsenbecka.

Právě on přišel s kabaretním vzorcem Dada: „Dada je kabaret světa, Dada je tak dobrý jako svět, jako kabaret.“ V Kabaretu Voltaire v Curychu vynalezl Hugo Ball onu literární formu jako provokaci proti lhostejnosti buržoazního světa tváří v tvář hrůzám velké války. Kurt Tucholsky a Walter Mehring byli po roce 1918 vynikající kabaretní autoři: Kronikáři sobě ponechané republiky, mluvčí bojovné satiry, kteří ale kromě toho psali také poetické či strhující komické pro pobavení svého publika. Bertu Brechtovi sloužil kabaret jako podnět k vytvoření teorie o epickém divadle. S kuplety Otto Reuttera, šansony Friedricha Hollaendera a Rudolfa Nelsona, které zpívaly takové hvězdy jako Claire Waldoff a Marlene Dietrich se kabaret prosadil

především v Berlíně ve velkých revue a na varietních jevištích. V Mnichově ho lidově až absurdně ztělesnil Karl Valentin, vykořeněný komik smutné postavy. V roce 1932, rok před tím, než moc uchvátil Hitler, stojí Werner Finck s rozpačitým úsměvem na jevišti a hledí vpřed. Představuje si, co se stane, když se vesla chopí nacisté a předpovídá: „V prvních týdnech třetí říše se budou konat přehlídky. Pokud by těmto přehlídkám zabránil déšť, kroupy nebo sníh, budou všichni židé v okolí zastřeleni.“ Jak se brzy ukázalo, tato pointa nebyla pointou.

Když se nacisté dostávají k moci, pokouší se Finck ztělesnit odpor v humoru. Stovky kabaretistů a satiriků strávilo nekonečné období říše v koncentračních táborech. Za ty všechny si vzpomeňme na umělce, kteří byli před mými dveřmi na mohučském náměstí Romano-Guardini-Platz vyznamenáni satirickou hvězdou: Erich Mühsam, Fritz Grünbaum a Kurt Geron. Zavražděni v Oranienburgu, Dachau a Osvětimi.

Po 8. květnu 1945 začíná skutečná renesance kabaretu. V „Třizónesii“ se zpívá trucovitě melancholicky: Hurá, ještě žijeme. V düsseldorfské „Kom(m)ödchen“ ukazuje kabaret novou cestu politicky-literárních nároků, v Mnichově začíná Erich Kästner znovu psát a díky kabaretnímu pořadu Güntera Neumanna „Insulanern“ se vysílá kabaret prostřednictvím rádia RIAS-Berlin přímo do studené války. Wolfgang Neuss bubnuje následky vytěsňování a hospodářského zázraku do spolkového vědomí a oslavuje na kabaretních jevištích „Münchner Lach- und Schießgesellschaft“ v Mnichově a „Stachelschweinen“ v Berlíně brzy televizní Silvester. Tak se kabaret i pro široké buržoazní publikum stává pojmem. Tehdy právě televize napomohla kabaretu k vzestupu. V DDR se kabaret přes čtyři desetiletí víceméně bez námahy přizpůsobil hranicím reálně existující cenzury. Přesvědčen i ve chvílích pochyb o lepší věci socialismu. Kapitola sama pro sebe – a nyní má sbírka dokumentace dějin kabaretu DDR také novou střechu nad hlavou: v zámku Schloss zu Bernburg u řeky Saale.

Franz-Josef Degenhardt zpívá v 60. letech na západě proti vzestupu neonacistů, agituje pomocí mimoparlamentní opozice v rozbouřených 70. letech a prohlašuje nakonec přes „Hagenbuch“ Hannse Dietera Hüsche všechny a všechno za nemocné a pomatené.

V 80. letech řadí kabaret „Drei Tornados“ na mladé alternativní scéně, paroduje v osobě Thomase Freitag, objevitele reálně satiry „v této naší zemi“, do nekonečna kancléře Kohla, s Gerhardem Poltem pitvá mentální kořeny, nutí vydržet s Richardem Roglerem duchovně a morálně zaměřenou svobodu v cynismu a objevuje s nově přicházející soukromou televizí stále více jeho tržní hodnotu. Od té doby kolísá mezi kabaretem a komedií, mezi politicky založenou angažovaností a velkým smyslem pro zisk, mezi malými scénami a velkými arénami. „Žert, satira, ironie a hluboký význam“, s nimiž se kdysi chtěly měnit poměry, se o více než sto

let později začaly přizpůsobovat zákonům zábavného podniku. Země se změnila. Změna úhlu pohledu po všech stránkách. Ale tak to bylo v průběhu dob vždy. Dokonce ani ústavní zákony nedodrží, co slibují. Vše má svůj výchozí bod, svůj průběh, svůj přechod. A pak někdy své dějiny kultury, které smím pro kabaret dokumentovat. Tak tedy: Vítejte! Bienvenue! Welcome! Vstupte. Udělejte si čas. Rezervujte nás. Navštivte nás. Možná se někdy uvidíme!

Váš Německý archiv kabaretu